

DE ONTWIKKELING VAN HET LEEKSTERMEERGEBIED ALS GANZENPLEISTERPLAATS IN DE PERIODE 1971 - 1986

Peter Venema

Inleiding

Het Leekstermeergebied is vanouds bekend als ganzenpleisterplaats (Van Dijk & Van Os 1982). Het betrof tot het begin van de jaren zeventig vrijwel uitsluitend pleisterende rietganzen Anser fabalis, die in wisselend aantal, tot 750 ex., het gebied bezochten. Het voorkomen van andere soorten, zoals de kolgans Anser albifrons, is vermoedelijk steeds van min of meer incidentele aard geweest, maar gegevens hierover ontbreken nagenoeg.

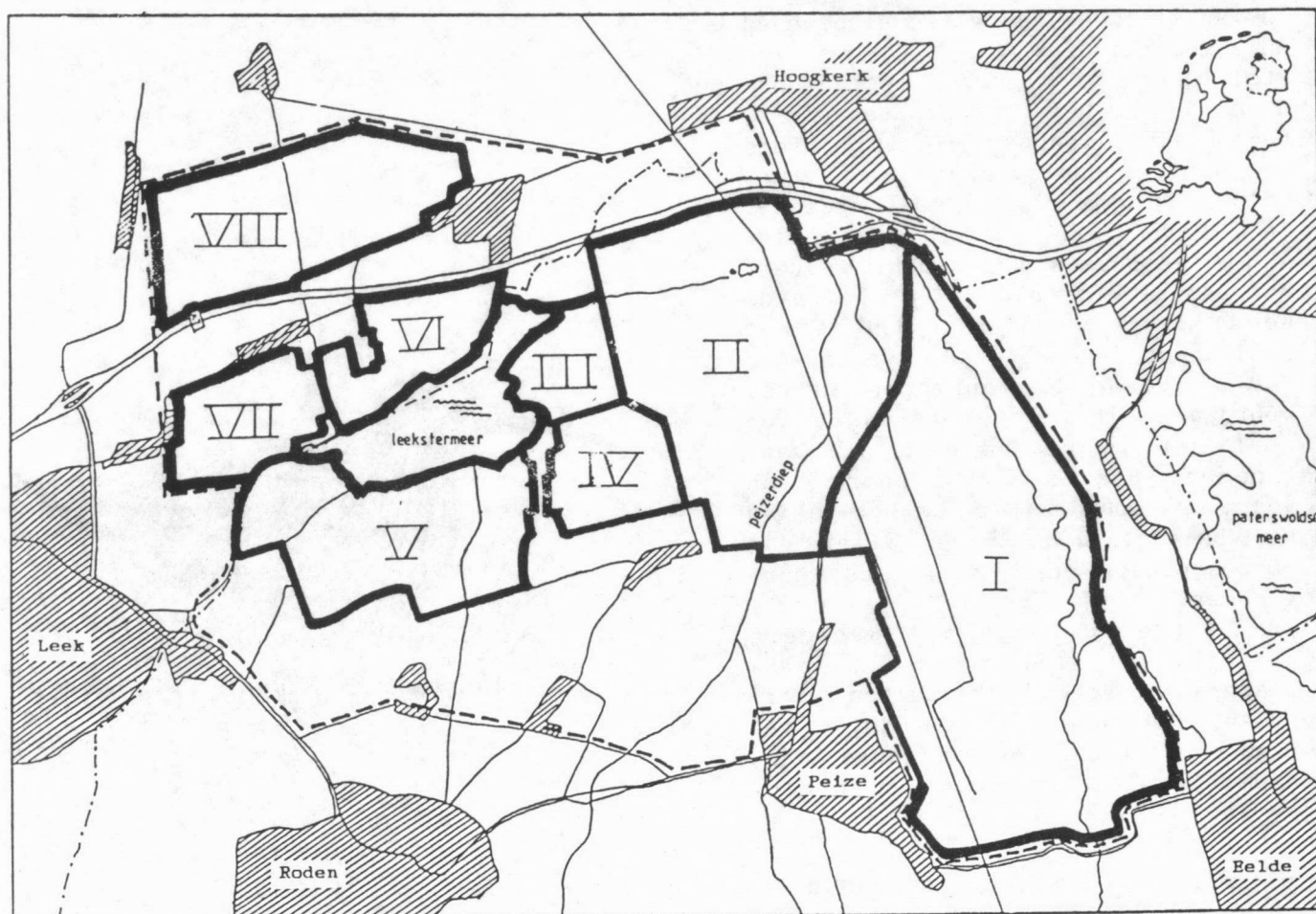
fig. 1. Ligging van het Leekstermeergebied, nummering van de deelgebieden I t/m VIII als in de tekst.

Nadat vooral aan het eind van de jaren zeventig duidelijk werd dat er in het Leekstermeergebied steeds meer ganzen kwamen overwinteren, is in 1981 gestart met systematisch onderzoek naar de ganzen.

De resultaten van dit onderzoek zijn vastgelegd in een tweetal rapporten (Niezen & Venema 1983, Venema 1989b). Dit artikel geeft een samenvattend overzicht van ontwikkelingen in de periode 1971-'86. Uit de periode tot 1971 is de kennis over ganzen in het gebied vrijwel nihil. Waarnemingen uit 1986 tot heden zijn nog niet uitgewerkt.

Ligging

Het Leekstermeer ligt in het uiterste noorden van de provincie Drente op de grens met Groningen (fig. 1). Samen met de omringende graslandgebieden vormt het een uitgestrekt open landschap, waarin slechts hier

en daar opgaande elementen van betekenis voorkomen.
Voor het onderzoek is het Leekstermeergebied in een achttal deelgebieden gesplitst:

- I. De Peizer- en Eeldermaden
- II. Matsloot-oost
- III. Matsloot-west
- IV. Roderwolde
- V. De Bolmert
- VI. Lettelberterpetten
- VII. Leek-Lettelbert
- VIII. Noordzijde Autosnelweg.

Indien het gedrag van de ganzen daartoe aanleiding gaf is ook buiten het vaste onderzoeksgebied gekeken naar het voorkomen van ganzen.

Geschiedenis van de pleisterplaats

De meeste rietganzen bij het Leekstermeer behoorden tot het ras Anser fabalis fabalis, de taigarietgans. Deze ondersoort overwintert in ons land vooral in al of niet ontgonnen heide- en hoogveengebieden (Van den Bergh 1985). Aangezien het Leekstermeergebied, wat we nu kennen als een laagveengebied, tot het begin van de middeleeuwen vooral een hoogveengebied was (Michel 1982), is het goed mogelijk dat de rietganzen het al vanaf die tijd generaties lang trouw zijn gebleven. Het is daarom ook in historisch perspectief verheugend dat deze ganzen tot op de dag van vandaag in dit gebied komen

overwinteren. Wel hebben de rietganzen steeds meer gezelschap van andere soorten ganzen gekregen. Vooral de ontwikkeling bij de kolgans is na 1970 stormachtig verlopen. Het in Niezen en Venema (1983) geschetste beeld van de ontwikkeling van de ganzenpleisterplaats in de periode 1971-'81, wordt uitgebreid tot en met de winter 1985/'86 in tabel 1 weergegeven.

We zien dat, hoewel enkele winters hierbij wat uit de toon vallen, het totaal aantal ganzen in het Leekstermeergebied gestaag is toegenomen. Deze toename is overigens geen plaatselijk verschijnsel, maar doet zich bij de meeste ganzesoorten ook landelijk voor (Schilperoord 1986). Over de foerageerplaatsen in het verleden is zo goed als niets uit het Leekstermeergebied bekend. Door Sikkema (1974) wordt de polder Matsloot-Roderwolde als het belangrijkste foerageergebied genoemd voor de winters 1971-'74. Hij geeft voor deze periode tevens de Bolmert als foerageerterrein aan, terwijl het voorkomen van ganzen in de Lettelberterpetten met een vraagteken wordt aangeduid. Volgens een andere bron (St. Milieubeheer ZWK 1975) werden de petten in deze periode inderdaad ook als foerageerterrein door ganzen benut. De totale oppervlakte aan foerageergebied zal in deze tijd naar schatting zo'n 500 ha hebben bedragen. Het Leekstermeer is als slaapplek al lang bekend. Tegen het eind van de jaren zeventig

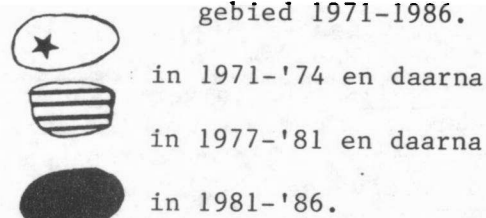
tabel 1. Seizoensmaxima van ganzen in het Leekstermeergebied in de periode 1971-1986.

winter:	1971 /'72	1972 /'73	1973 /'74	1974 /'75	1975 /'76	1976 /'77	1977 /'78	1978 /'79	1979 /'80
Kolgans	80	150	2000	2000	2500	3000	6000	2500	8500
Rietgans	500	300	400	75	200	620	300	?	1000
Gr. gans						500	20	12	
Kl. rietgans		11					50		11
Brandgans	1						10		10
Canad. gans			1						
Dwerggans							1		
Totaal	581	461	2401	2075	2700	4120	6381	2512	9520

winter:	1980 /'81	1981 /'82	1982 /'83	1983 /'84	1984 /'85	1985 /'86
Kolgans	15000	16550	25744	14068	34500	40550
Rietgans	800	724	1500	74	1081	409
Gr. gans	14	110	181	10	46	10
Kl. rietgans	23	66		2	113	10
Brandgans	700	200	138	80	293	487
Canad. gans		9			1	8
Sneeuwgans	1				1	
Rotgans	1			1		1
Roodh. gans		4			1	2
Totaal	16539	17663	27563	14235	36036	41477

werd het aantal ganzen vermoedelijk te groot om op de oude foerageerplaatsen voldoende voedsel te vinden, zodat uitbreiding van foerageergebieden het gevolg was (Niezen & Venema 1983, Venema 1989b). In alle gevallen bleven de ganzen hun 'oude' foerageerplaatsen wel gewoon

fig. 2. Foerageerterreinen van ganzen in het Leekstermeer-gebied 1971-1986.

gebruiken. In figuur 2 worden de foerageergebieden uit de periodes 1971-'74, 1977-'81, en 1981-'86 weergegeven. Alleen uit de laatste periode zijn nauwkeurige verspreidingsgegevens beschikbaar. Uit de voorgaande periodes moeten we het helaas met een meer globaal beeld doen.

Recente situatie en ontwikkelingen

Het uitgebreide onderzoek naar overwinterende ganzen in de periode 1981-'86 maakt het mogelijk, zij het voorzichtig, in te gaan op de recente situatie en ontwikkelingen.

De eerste overwinterende ganzen komen de laatste jaren gewoonlijk in de loop van november in het Leekstermeergebied aan (figuur 3). Het betreft dan nog maar geringe aantallen. Vanaf begin december vindt een forse toename plaats. Het aantal pleisterende ganzen is in de winter vooral afhankelijk van de weersomstandigheden en van de voedselsituatie in het gebied. Over het algemeen neemt het oostelijke deel van de Matsloot een centrale plaats in de verspreiding van de ganzen over de foerageerterreinen in (figuur 3). Op het moment dat dit gebied geheel begraasd is, neemt het totaal aantal pleisterende ganzen in het Leekstermeergebied vaak af, en neemt de verspreiding over andere foerageerplaatsen in het gebied toe. Tot begin januari is de verspreiding van de ganzen gewoonlijk geheel beperkt tot de Matsloot en de direct aan het Leekstermeer grenzende deelgebieden zoals de Bolmert en de Lettelberterpetten. Later in het seizoen worden ook andere gebieden gebruikt.

Om het 'belang' van de verschillende deelgebieden voor de ganzen aan te geven, zal rekening gehouden moeten worden met de relatieve en absolute aantallen die er van tijd tot tijd verblijven, maar ook met de begrazingsintensiteit en met de soortensamenstelling. Het afzonderlijk bekijken van deze gegevens geeft een te beperkte waardering voor een deelgebied. De methode die door

Philippona (1976) wordt aangedragen voor het waarden van ganzenpleisterplaatsen berust uitsluitend op totaalaantallen en is derhalve te beperkt van opzet. Zo is het aandeel van de begrazingsintensiteit in de Peizer- en Eeldermeden over de periode 1981-'85 slechts 2,8% maar pleisterde hier wel 44% van alle waargenomen rietganzen in deze periode! In tabel 2 wordt voor vier aspecten het aandeel per deelgebied samengevat.

Als we al deze aspecten even zwaar wegen, dan geeft het gemiddelde een goede indruk van 'het belang' dat een deelgebied in de periode 1981-'85 voor de ganzen had.

Het aantalsverloop heeft vooral in het begin van het winterseizoen een duidelijke relatie met het aantalsverloop van ganzen op de pleisterplaats bij Beetsterzwaag (Venema 1989b). Het Leekstermeergebied vervult hierbij een belangrijke opvangfunctie voor ganzen die waarschijnlijk door voedselgebrek uit Beetsterzwaag moeten vertrekken.

Het aantal in het Leekstermeergebied pleisterende ganzen neemt nog vrijwel jaarlijks flink toe. Parallel hiermee zijn de ganzen steeds meer foerageerterreinen in het gebied gaan benutten. Voor een aantal deelgebieden is een verband tussen capaciteitsprobleem van het voedselaanbod in de Matsloot aannemelijk gemaakt (Venema 1989b). We mogen voor de toekomst verwachten dat de ganzen bij een toenemend aantal steeds meer nieuwe foerageerterreinen moeten gaan benutten. Gezien de biotoopkeus ligt met name een uitbreiding in noordelijke richting voor de hand, terwijl het ook in de stroomdalen van Peizerdiep en Eelderdiep wellicht nog verderop gezocht kan gaan worden. De ganzenverspreiding is sterk gebonden aan de open ruimte in het landschap. Het handhaven van de open hoofdstructuren in het gebied is daarom van groot belang voor het behoud van de pleisterplaats.

Rietganzen, van oudsher in het Leekstermeergebied aanwezig, hebben het er onder de druk van enorme groepen

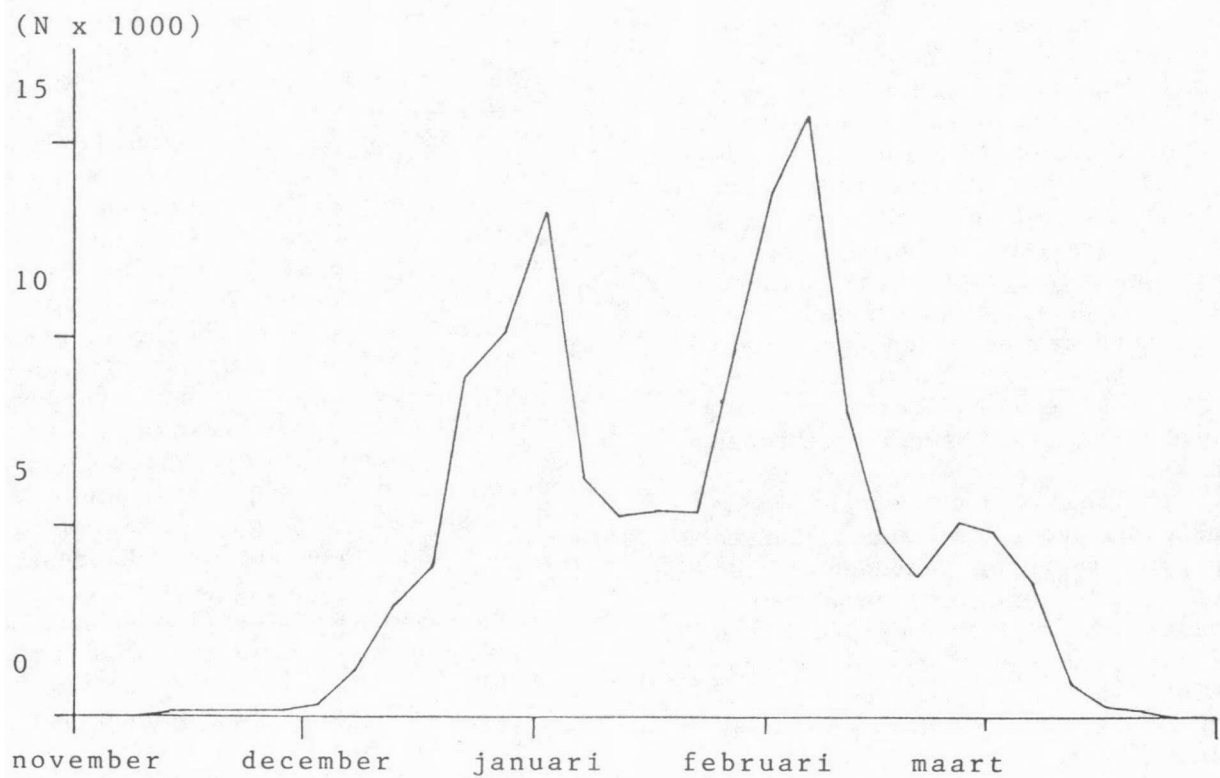
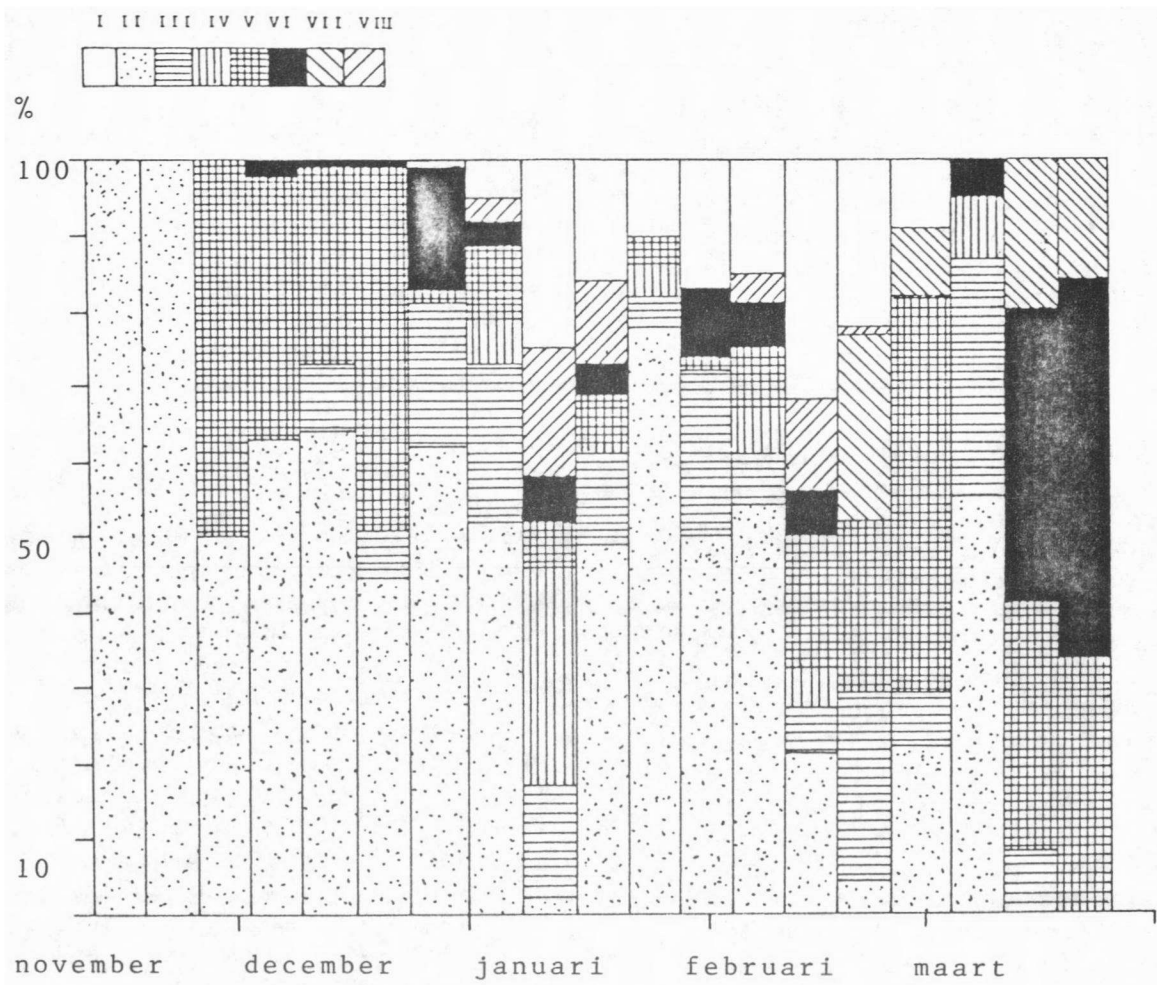

fig. 3. Aantalsverloop van ganzen in het Leekstermeergebied (1981-'85). Boven staat per pentade de procentuele verdeling van de ganzen over de deelgebieden weergegeven. Verklaring van de nummering in fig. 1.

tabel 2. Aandeel van vier waarderingscriteria per deelgebied in de periode 1981-'85. A: relatief aantalsverloop (%), B: begrazingsintensiteit (%), C: totaal aantal gansdagen (%), D: aantal rietganzen (%).

gebied	oppervlakte in ha	A	B	C	D	gemiddeld
I	865	5,5	2,8	8,2	44	15,1
II	851	47,0	15,0	43,4	35	35,1
III	125	10,4	37,9	16,0	7	17,8
IV	98	3,1	11,2	3,7	4	5,5
V	441	19,3	10,4	14,3	9	13,2
VI	167	8,0	13,8	7,7	1	7,6
VII	187	3,7	3,1	1,9	-	2,1
VIII	237	2,5	5,4	4,3	-	3,0

kolganzen niet gemakkelijker op gekregen, maar lijken zich voorlopig nog wel te kunnen handhaven (Venema 1989a). Ook voor de andere ganzensoorten mogen we verwachten dat hun voorkomen in het Leekstermeergebied op korte termijn niet direct in gevaar komt, al zijn er wel degelijk een aantal knelpunten. Zo worden de ganzen veelvuldig verstoord, met name door jagers en vliegtuigen. Eerstgenoemden veroorzaken tevens, samen met de hoogspanningsleiding, een groot deel van de sterfte onder de pleisterende ganzen. Voor een goed, gansvriendelijk beheer van het Leekstermeergebied is stopzetting van de jacht, beperking van vliegtuigverstoringen en het markeren van de hoogspanningsleiding een mogelijke stap in de goede richting. Slechte inrichtingsplannen zullen het gebied altijd wel op de een of andere manier blijven bedreigen. Zo stellen Slabbers en Vrijlandt (1985) in een landschapsstructuurplan over Noord-Drenthe notabene voor om langs het Peizerdiep beplanting aan te brengen teneinde de beekloop op afstand beter herkenbaar te maken. Afgezien van het feit dat beplanting hier historisch gezien niet thuis hoort, geeft het een versnippering van de open ruimte die juist voor ganzen zo van belang is. Over de, vanuit de ganzen beschouwd, onwenselijkheid van herininrichting op belangrijke foerageerplaatsen ten zuiden en oosten van het meer is door Niezen en Venema (1983) al het nodige gezegd. Bovendien mag onder tussen ook wel als bekend worden

verondersteld dat het Leekstermeergebied reeds jarenlang ruimschoots voldoet aan de algemeen aanvaarde numerieke criteria (1%-norm) die in het kader van de Wetlands-Conventie zijn gesteld voor 'Wetlands van internationale betekenis'. Terecht is het gebied door Osieck en Braakhekke (1986) opgenomen in een lijst van belangrijke watervogelgebieden in Nederland, die in opdracht van de Internationale Raad voor de Vogelbescherming (ICBP) werd opgesteld. Om het Leekstermeergebied ook op de lange termijn als zeer waardevol ganzengebied te bewaren, is het ter harte nemen van de aanbevelingen die door Niezen en Venema (1983, 1985) zijn gedaan nog steeds actueel.

Medewerkers

Aan het in dit artikel besproken onderzoek hebben de volgende personen meegewerkt, hetzij door het aandragen van hun eigen waarnemingen, of door hulp bij de tellingen, waarvoor dank.

ACJN/NJN Peirolee, E. van der Baan, K. Borrius, P. Cnossen, K. van Dijk, I. Jansonius, H. van der Jeugd, H. Kloen, K. van der Kolk, J. de Leeuw, S. Leferink, A. Luytink, P. Luytink, J. Niezen, M. Olthoff, J. Schipperijn, G. Smit, A. van der Spoel, D. van der Spoel, P. Venema, K. Vogt, I. Vroom, H. Zwaagstra, en anderen.

Literatuur

Bergh, L.M.J. van den (1985): Het voorkomen van de taigarietgans Anser fabalis fabalis in Nederland. In: Limosa 58 (no 1), pag. 16-22.

Dijk, A.J. van & B.L.J. van Os (1982): Vogels van Drenthe. Van Gorcum, Assen.

Michel, H. (1982): Met het oog op Roderwolde. Doct. scriptie, VU Amsterdam.

Niezen, J. & P. Venema (1983): Ganzen in het Leekstermeergebied. Rapport, Peize/Roden.

Niezen, J. & P. Venema (1985): Ganzen in het Leekstermeergebied. In: Noorderbreedte 9 (no 1), pag. 5-8.

Osieck, E.R. & W.G. Braakhekke (1986): Aanvullingen en verbeteringen op de lijst van belangrijke watervogelgebieden in Nederland. In Limosa 59 (no 2), pag. 75-81.

Philippona, J. (1976): Waardering van ganzenpleisterplaatsen. In: Het Vogeljaar 24 (no 1), pag. 10-13.

Schilperoord, L.J. (1986): Het beheer van wilde ganzen in Nederland. Rapport Natuurmonumenten, 's-Graveland.

Sikkema, C.P. (1974): De polder Matsloot-Roderwolde als pleisterplaats voor wilde ganzen. Ongepubl. rapport, Groningen.

Slabbers, S. & P. Vrijlandt 1985: Landschapsstructuurplan Noord-Drenthe. Rapport SBB, Utrecht.

Stichting Milieubeheer Zuidelijk Westerkwartier (1975): Flora en Fauna rond het Leekstermeer. Rapport, Leek.

Venema, P. (1989a): De Rietgans Anser fabalis in het Leekstermeergebied. In: Drentse Vogels 2/3, pag. 75-85.

Venema, P. (1989b): Ganzen in het Leekstermeergebied, overwintering en trek. Verslag 2. Rapport, Peize.

Adres auteur:

Poelakkers 1
9321 EW PEIZE